

Renoveerimata hoone Prenzlauer Bergis, mis on ümbritsetud renoveeritud hoonetest. Hoone on renoveerimata tõenäoliselt seetõttu, et ei ole suudetud leida selle enne-nõukogudeaegset seaduslikku omanikku või nende pärijaid. Kiri hooneel: Kapitalism: normeerib, hävitab, tapab.

KODU BERLIINIS

LINDA REZVAN, linnasotsioloogia doktorant Queensi Ülikoolis Belfastis

Kellel meist ei teki emotsioone ja tundeid, kuuldes nime Berliin? Oo, Berliin – see ajalooline, vaevatud, kuid võimas linn, mis tänasel päeval on üks suurimaid kultuurimagneteid Euroopas, võrreldav Pariisi, Londoni ja isegi New Yorgiga. Berliin ei tõmba ligi mitte ainult turiste, vaid ka sakslasi kõikidest teistest liidumaadest, olgu nad kolunud pealinna just nimelt sellepärast, et Berliinist sai 1990. aastal jälle ametlikult ühendatud Saksamaa pealinn¹, või paelus neid kunstnike loominguline õhustik, mis vohas seal juba 1980. aastatest. Järgmise kümnendi alguses otsustas suur hulk idaberliinlasi oma kodulinnast lahkuda, et otsida paremat elujärge Saksamaa läänepoolsetes liidumaades. Paljud tegid seda juba mõned kuud enne Berliini müüri langemist, et demonstratiivselt väljendada enda lahtiütlemist sotsialistliku riigikorra mõningate silmis repressiivsest poliitikast². Inimeste sisse- ja väljavoolu tulemusena oli 2009. aastaks võrreldes 1980. aastate lõpuga 50% Berliini elanikkonnast välja vahetunud³.

Kuigi Berliin on pärast Saksamaa ühendamist kuulunud just oma kunstilise kirevuse poolest, väärib samuti tähelepanu linna taasühinemise protsess, mis on esitanud väljakutseid just nendele berliinlastele, kes elasid seal juba enne müüri langemist. Tahan siinkohal keskenduda idaberliinlastele, kelle elud on Berliini müüri langemise tulemusel teinud läbi hämmastava transformatsiooni. See muutus on vaid vähesel määral võrreldav siirdeperioodiga, mida kogesid teiste idabloki riikide kodanikud, sest näiteks erinevalt Baltimaadest hõlmasi Ida-Saksamaa territoorium peaaegu üleöö juba eksisteerivasse Saksamaa Liitvabariiki.

Idasakslaste ja idaberliinlaste jaoks tähendas Berliini müüri langus enda kui rahva ja rahvuse identiteedi ümberkujutamist⁴, Lääne-Saksamaa

1. Häusermann, Hartmut, Schulz zur Wiesch, Lena. 2006. Report on the bilateral research project: Planning the contested City. Policy-Analysis and Implications of Reunification in Jerusalem and Berlin 2002-2006. The Berlin Case. GIF Final Report. 2006. Avaldamata

2. Olen kirjutanud teadlikult 'mõningate silmis repressiivsest poliitikast', sest minu doktoritöö raames tehtud intervjuude põhjal ei tundnud sugugi kõik idaberliinlased end repressiivse rituna. Mõned elasid lihtsalt oma elu ja aktsepteerisid piiranguid erilise pahameelega, teised reisisid ringi mööda Nõukogude Liitu ja nautisid vabadust sel moel. Selline liikumisvabadus oli muidugi võimalik ainult seetõttu, et nemad või nende vanemad kuulusid valitsevasse Saksamaa Sotsialistlikku Ühtsusparteisse. Muidugi oli ka palju neid, kes tundsid end äärmiselt repressiivse rituna ja mõnede jaoks väljendus repressiivsega kaasnev stress füüsiliste vaevustena. Siiski igatsevad mõned minu intervjuueeritavad taga oma elu enne müüri langust, sest ühendatud Saksamaal on nad kaotanud selle ühiskondliku staatuse, mis neil oli Ida-Saksamaal.

VÄLISVAATLUS

väljakujunenud riigistruktuuridega kohanemist ning tihti enda isikliku elukäigu või oma vanemate biograafia väärtuse kaotamisega toimetulekut. Lisaks sellele avanes nende jaoks mitte ainult struktuuriliselt, vaid ka ruumiliselt uus maailm – Euroopa, Lääne-Saksamaa ning idaberliinlaste jaoks ka teine pool nende enda kodulinnast, mis kasvas müüri langemisega kaks korda suuremaks. Seega kirjeldab idaberliinlaste mälestusi 1990. aastate algusest hästi fraas „esimest korda“: esimest korda, kui ma Lääne-Berliini läksin; esimest korda, kui ma läänelikus toidupoes käisin; esimest korda, kui ma kebabis sõin; esimest korda, kui ma Lääne-Berliini tööle läksin; esimest korda, kui ma võisin kõndida mööda oma kodutänavat ning mulle ei tulnud vastu müür, vaid ma võisin lihtsalt edasi minna. Linna transformatsioon mõjutas otseselt ruumilist liikumist ja muutust sotsiaalses keskkonnas. Mõlemad on seotud riigistruktuuride vahetumisega, kajastades vahetult muutustena tööhõives. Ida-Saksamaa territooriumil tõusis töötus nullist 1989. aastal 14,2%-ni 1992. aasta alguses.⁵ Need idaberliinlased, kel õnnestus oma varasem töökoht säilitada, kogesid sellegipoolest struktuuride vahetust. Näiteks lasteaiakasvatavad pidid ümber lülituma sotsialistlikelt kasvatusmeetoditelt ja -printsipidelt läänelikele meetoditele. Sellises äärmiselt ebakindlas keskkonnas pidid idaberliinlased taasleidma oma koha – seda nii ruumilises, sotsiaalses kui ka struktuurilises mõttes – ning selle leidmise teekond oli igapäevaks teinud personaalne.

Sabine on 40. aastates naisterahvas, kes oli Ida-Saksamaal õppinud põllumajandust, kuid pärast *Wende*'t (saksa k. „muutus, pöördepunkt“) läks õppima ajalugu. Pärast õpingute lõppu on Sabine lühiajaliselt töötanud erinevatel ametikohtadel, kuid erialast tööd pole ta leidnud ning hetkel on ta pikemat aega olnud töötu. Ta elab linnajaos Prenzlauer Berg, mis on viimase 20 aasta jooksul teinud läbi täieliku muutuse endisest nõukogude lagunenenud linnaosast jõukaks kõrgema keskklassi elurajooniks, kus suure osa elanikkonnast moodustavad viimastel aastatel sisserännanud läänesakslased. Ainus põhjus, miks Sabine saab lubada endale oma üürikorterit, on üle 20 aasta vanune üürileping, mida seaduse kohaselt pole rendile andjatel võimalik muuta. Sabine jaoks ei ole tema edutuse põhjuseks tööturul mitte tema idasaksa päritolu, vaid põhimõtteline sobimatus tema, Saksamaa Liitvabariigi ning läänesakslaste vahel:

„Oma õpingute ajal töötasin ma *Straße des 17. Juni* (Lääne-Berliini) kunstiturul ja ma olin ainus idasakslane, kes seal töötas. Ja millal iganes ma julgesin öelda [et ma olen idast] – ja see ei juhtunud ainult seal, vaid tihti, kui ma kohtasin lääneberliinlasi või Liitvabariigi kodanikke, siis nad kõik ütlesid mulle (ütlev kõrgel toonil): „Aga mina küll ei saanud aru, et sa oled idast!“ Ja nad arvasid alati, et see on kiitus. Nagu nad oleksid öelnud midagi väga head ja et tegelikult on see kohutav haigus ja see on õudne. Miks nad niimoodi arvasid? Miks nad ütlevad selliseid asju? Ning jah, miskipärast viib see selleni, et ma ei tunne ennast enam kodus (Prenzlauer Bergis) ja paljud teised ka mitte ...”

Sabine sõnad on täis emotsiooni, olgu see rahulolematuse, kurbuse, kibestumise või pettumuse. Ta ei tunne ennast kodus ei omaenda naabruskonnas ega terves Saksamaa Liitvabariigis, sest tema jaoks on inimesed, nende iseloomujooned ja riik omavahel tihedalt seotud. Sabine tsitaat räägib ka sotsiaalse keskkonna muutusest ja tema tundeist, et ta on ümberasustatud⁶, ilma, et ta ise oleks füüsiliselt asukohta muutnud. Sabine jaoks on „oma koha“ leidmine ühendatud Berliinis erinevatel põhjustel osutunud raskeks ning kiindumus kodukohta on muutunud kibestumiseks, mille ta suunab

3. Schneekloth, Ulrich. 2009. *Leben zwischen Hartz IV und Kreativwirtschaft. Soziale Lagen in Berlin – Hertie-Berlin-Studie 2009*. Hamburg: Hoffman und Campe Verlag, lk 41-76.

4. Anderson, Benedict. 2006. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
LISAKS AUTORI SELGITUS: Oles 1990. aastate alguses kogenud Berliini ja kahe Saksamaa kokkukasvamise seotud väljakutseid, mis paljuski olid seotud ida- ja läänesakslaste vahelise keelilise mittemõistmisega, tekkis saksa ühiskonnas diskussioon teemal, et kas ida- ja läänesakslastest on tõesti kujunenud kaks eraldi rahvast, mitte ainult kaks erinevat rahvast, mis defineerisid end erinevate riigisüsteemide kaudu.

5. Falk, Susanne. 2000. *Wege in und aus Arbeitslosigkeit - Sackmann, R., Weymann, A., Wogens, M. Die Generation der Wende. Berufs- und Lebensverläufe im sozialen Wandel*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, lk 57-88.

6. Cooper, Cindy. T., Mele, Christopher. 2002. *Urban Redevelopment as Contingent Process: Implicating Everyday Practices in Berlin's Renewal - City and Community. Vol.1, Nr 3*. lk 291-311.

VÄLISVAATLUS

eelkõige ühendatud Saksamaa ja läänesakslaste suunas, vältides Lääne-Berliini minekut, kui võimalik.

Teistsuguseks näiteks on **Anne**, kes töötas Ida-Berliini noortekodus hooldajana ning vahetult pärast müüri langemist sai oma lääne-saksa kontaktide kaudu tööd Lääne-Berliinis vaimse puudega inimeste kodus, kus ta töötab tänaseni. Anne elab samuti Prenzlauer Bergis, kuid selle vähem populaarsel tänaval. Ka Anne jaoks avanes müüri langemisega uus maailm uute väljakutsetega, mis ei vastanud tingimata tema ootustele, mille eest Ida-Saksamaa kodanikud 1980. aastate lõpus võitlesid. Nimelt demonstreerisid paljud 1989. aasta sügisel just reformeeritud ja avatud Ida-Saksamaa nimel ning mitte tingimata kahe Saksamaa taasühinemise nimel. Praegu on raske öelda, kas nägemus reformeeritud Ida-Saksamaast tekkis enne ühendamist või alles siis, kui taasühinemine oli aset leidnud ning oli selge, et kogu ühine protsess oli absoluutselt ebavõrdne ja toimus ainult Lääne-Saksamaa tingimustel. Sellegipoolest on Anne oma keskkonnas aset leidnud muutusi täiel rinnal toetanud:

„Tõepoolest on mul Berliinis üks lemmikkoht ja sellest sai mu lemmikkoht pärast Wende't... Nimelt minu teekonnal tööle on üks väike sild, mis ühendab ida ja länt. Selle ees oli piir. Peaaegu iga päev sõidan ma ratasta üle selle silla tööle. Ja millal iganes ma olen sellel sillal, avaneb mu ees plats, mis ei ole sellele linnale väga omane – seal on palju taevast ja palju ruumi... Ja üle silla sõidan ma ... Prenzlauer Bergist (linnaosa idas) Weddingisse (linnaosa läänes) Ja ... iga kord ma mõtlen „et ma nüüd tohin siin sõita?!“ Sest ma elasin sellel tänaval ja täpselt sellel tänaval oli piir ja ma pidin alati näitama oma isikuttõendavat dokumenti, kui ma siin kõndisin, isegi, kui ma tahtsin omaenda majja minna. ... Ja ma ei saanud kunagi külalisi kutsuda, sest nad pidid end ette registreerima. Sellepärast kolisin ma ka ära... Ja nüüd on see nii erinev, et ma võin üle selle silla sõita... Ja mulle meeldiks väga sinna tagasi kolida (ütleb pisarad silmis).“

Vaade sillaale, millest Anne räägib. Selle silla ees asus Berliini müür.

Anne jaoks on paik, mida ta enne müüri langemist seostas tugeva kontrolli ja rõhumisega, omandanud uue tähenduse – tema igapäevase silla ületamisega kaasneb emotsioon, mida tunnevad need, kes mõistavad selle sümbolikat. Sarnaselt Sabinele räägib Anne minevikust ja olevikust. Müür on asendunud vabadusega, mida ta armastab ja hindab. Ka Lääne-Berliinis on Anne leidnud linnaosi, mis talle väga meeldivad ning kuhu ta hea meelega koliks.

Berliin on seega äärmiselt huvitav näide sellest, kuidas linnakodanike elukäik on tihedalt seotud ajalooliste protsessidega, mis linnaruumis toimuvad. Berliini iseloomustavad idaberliinlaste lood on sageli seotud „uue elu alustamisega“ või „oma koha leidmisega“ ühendatud ja muutunud Berliinis ja Saksamaal. Kuigi „oma koha leidmine“ on mõnede idaberliinlaste jaoks jõudnud punkti, kus nad ei tunne end Berliinis enam kodus, on teiste jaoks Berliin kujunenud selliseks eriliseks koduks, mida nad kunagi varem ei olnud osanud ette kujutada.